

DE GEWESTDAG OOST-NEDERLAND van de Orde van den Prince wordt op 13 april 2024 gehouden in 'Keistad' Amersfoort, het kadastrale middelpunt van Nederland, een parel in ons koninkrijk en onlangs onderscheiden met de titel 'BestCityofEurope2023'.

De dag zal grotendeels in het teken staan van deze laatste onderscheiding, met ruime aandacht voor Het Industrieel Erfgoed Amersfoort, De Nieuwe Stad, en de bijzondere architectuur van de woningen in nieuwe wijken Kattenbroek en Vathorst.

Deze uitnodiging laten wij vergezeld gaan van een korte inleiding over de boeiende historie van de stad.

Amersfoort in een zeer luchtige vogelvlucht

Amersfoort heeft een monumentaal verleden. Door de eeuwen heen heeft de stad tal van kunstenaars geïnspireerd tot het vastleggen van al dat moois op papier, paneel of doek. Ruim 3000 werken, variërend van pentekeningen, schetsen, aquarellen tot schilderijen worden gekoesterd in onze musea.

Onder de beroemde kunstenaars die Amersfoort rijk was en is bevinden zich grote namen als Matthias Withoos ¹ en Casper van Wittel. Ook Armando en Mondriaan mogen wij tot onze stadgenoten rekenen. Rembrandt was, wellicht toen hij op doorreis was naar Leeuwarden voor een bezoek aan zijn geliefde Saskia, zelfs zodanig onder de indruk van de Utrechtse Poort, dat hij deze in ruwe schetsen vastlegde.

Dat Amersfoort ook buiten de stadsgrenzen bekendheid genoot lezen we in een gedicht dat Joost van den Vondel maakte over onze Dolle jonker, Everard Meyster en zijn keientrekkers ².

Met de geboren en getogen Amersfoorter Johan van Oldenbarnevelt ³ liep het niet goed af. Ook hierover liet Joost van den Vondel zijn licht schijnen in zijn gedicht: Het stokske...

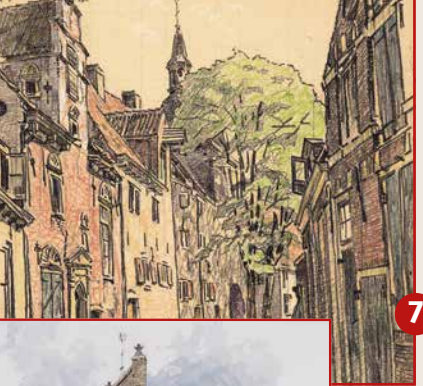
Amersfoorter Pieter Both werd de eerste gouverneur-generaal in Nederlands Indië. En onze Jacob van Campen heeft het stadhuis (paleis) op de Dam gebouwd.

Op verschillende momenten boden wij gastvrijheid aan de Oranjes. Prins Frederik Hendrik logeerde er in het voormalige Observanten klooster waarin, na de reformatie, de stadsdoelen gehuisvest waren ⁴. Prins Willem V kreeg asiel in het 'huis met de paarse ruitjes' van Benjamin Cohen, toen hij Den Haag moest ontvluchten in de patriottentijd ⁵.

Na het verkrijgen van stadsrechten eind 13de eeuw mocht Amersfoort zich gaan verdedigen en bouwde daartoe een stadsmuur. De welvaart nam toe, de bevolking groeide en de grenzen moesten al snel worden verlegd. Rondom de eerste stadsmuur werd een tweede omwalling gebouwd met een achttal poorten en omsloten door een gracht. Zo werd de stad beschermd tegen ongenode indringers. Bovendien kon aan de poorten tol geheven worden ⁶. Ze zorgden er tevens voor dat zowel over land als over het water de economische activiteiten voor neringdoenden en bezoekers aan de markten doorgang konden vinden.

Amersfoort recyclede al avant la lettre. De stenen van de afgebroken eerste omwalling werden hergebruikt voor de bouw van zeven kloosters en tal van woningen op de opengevallen plaatsen: de zogenaamde muurhuizen, die tot op de dag

7

8

9

10

van vandaag bewoond worden en vele toeristen trekken **7**.

Wat bezoekers betreft liet Amersfoort al in de 15de eeuw van zich horen, door zich te ontwikkelen tot een bedevaartsoord. Een slimme pastoor maakte het geloof tot bijgeloof toen Margriet, een meisje van eenvoudige komaf, een klokgaaf Mariabeeldje uit een wak in het ijs van de gracht opviste, daarmee gevolgd door een bevel daartoe dat in een droom tot haar kwam. De pastoor bedacht zich geen moment, sprak onmiddellijk van een mirakel en gaf grote bekendheid aan de vondst. Tal van lieden die genezing of verlichting zochten voor hun kwalen trokken naar Amersfoort. Om de toestroom van pelgrims op te vangen en in goede banen te leiden werd een kapel gebouwd in de Krankeledenstraat **8**. Door alle giften werd het een lucratieve zaak voor Amersfoort. Besloten werd op het plein een grote kerk met toren te bouwen ter ere van Maria. De kerk is inmiddels verdwenen, maar de Onze Lieve Vrouwetoren staat er nog fier bij en is een van onze beeldbepalende monumenten **9**.

Overigens heeft religie altijd een grote rol gespeeld in de stad. De Sint-Joriskerk uit de 13de eeuw was een waar prestigeproject, dat nog steeds prominent aanwezig is op De Hof.

Kloosters en kapellen werden gebouwd en bevolkt door monniken en nonnen. In de 14de eeuw werden, door de invloed van de Moderne Devotie van Geert Grote, hun werkzaamheden meer aangepast aan de maatschappelijke behoeften als hulp aan zieken, armen en ouden van dagen. Na de Franse Tijd hebben de broeders en de nonnen nog lang een belangrijke bijdrage geleverd aan de samenleving in de vorm van ziekenzorg als verpleegkundigen en in het onderwijs op door hen geleide scholen **10**.

1860 werd een belangrijk jaar voor Amersfoort. Bij Koninklijk Besluit werd de stad aangewezen als garnizoensstad **11** en tegelijkertijd kreeg zij een spilfunctie in het spoorwegnet en werd er de landelijke werkplaats voor onderhoudswerkzaamheden gevestigd **12**. De Eerste Wereldoorlog mocht dan aan Nederland voorbij zijn gegaan, Amersfoort werd er toch in betrokken door de komst van honderden Belgische vluchtelingen die hier een veilig onderkomen vonden. Het Belgenmonument is daar een blijvende herinnering aan. De Tweede Wereldoorlog liet diepere sporen na, vooral door de gruwelijkheden die zich in Kamp Amersfoort hebben voorgedaan **13**.

In de decennia na de oorlog wist Amersfoort zich te herstellen, in demografische, economische, sociale en culturele zin.

De groei van de bevolking leidde tot de ontwikkeling van diverse stadsuitbreidingen met woningbouw van bijzondere architectuur **14**. Het verenigingsleven bloeide en de 'schatten' van Amersfoort werden herontdekt. Gelukkig zijn vele beeldbepalende monumenten gerestaureerd en daarmee bewaard gebleven.

In de kern ziet de stad in 2024 er nog net zo uit als in 1649, toen Blaeu zijn Kaart van Amersfoort maakte. Vele gebouwen, straten, pleinen en poorten zijn er op terug te vinden, met uitzondering van **15**, ons meest moderne, prestigieuze, culturele Eemplein.

We begonnen als een formidabele 17de-eeuwse Kei, groeiden uit tot een Paretje in ons koninkrijk en werden onlangs vereerd met de titel 'BestCityofEurope2023'.

Is er een betere stad denkbaar voor de viering van de GEWESTDAG OOST-NEDERLAND?

11

12

13

14

15